

DOI 10.52363/2414-5866-2024-2-18

УДК: 351.9:32-027.542:305

*Тюріна Д.М., к.пед.н., доц., НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-1506-5849*

*Tiurina D., PhD in Pedagogy, Associate Professor, Department of Management,
National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv*

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО МЕХАНІЗМУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

DIRECTIONS FOR THE FORMATION OF A COMPREHENSIVE MECHANISM OF STATE GENDER POLICY

На основі проведеного дослідження запропонована інтерпретація комплексного механізму гендерної рівності з виділенням його чотирьох компонентів: правового, організаційного, ресурсного, освітнього.

Розроблено модель комплексного механізму реалізації державної гендерної політики, що враховує сучасні соціальні, економічні, політичні та культурні умови. Модель включає чотири основні компоненти: правовий, організаційний, ресурсний та освітньо-просвітницький. Правовий компонент охоплює конституційні та законодавчі норми, а також міжнародно-правові акти, що забезпечують гендерну рівність. Організаційний компонент охоплює структури державної влади та інститути громадянського суспільства, які сприяють реалізації державних планів і програм у цій сфері. Ресурсний компонент забезпечує фінансові та матеріальні умови для ефективного впровадження політики, а освітньо-просвітницький компонент зосереджується на подоланні стереотипів через формування культури гендерної рівності.

Проаналізовано міжнародний досвід реалізації гендерної політики, який демонструє важливість інтеграції гендерного підходу у всі аспекти державного управління. Визначено, що впровадження запропонованої моделі дозволить підвищити ефективність політики гендерної рівності в Україні, сприятиме гармонізації суспільних відносин і забезпеченню сталого розвитку.

У результаті дослідження запропоновано шляхи вдосконалення кожного компонента механізму, а також обґрунтовано необхідність застосування міждисциплінарного підходу до управління гендерною політикою. Отримані результати можуть бути використані для розробки стратегічних програм, що спрямовані на досягнення гендерної рівності та розвитку суспільства на засадах справедливості та рівноправності.

Ключові слова: держава, державна політика, гендер, гендерна рівність, державне управління, механізм, євроінтеграція.

Based on the conducted research, an interpretation of the comprehensive mecha-

nism of gender equality has been proposed, highlighting its four components: legal, organizational, resource-based, and educational.

A model of a comprehensive mechanism for implementing state gender policy has been developed, taking into account contemporary social, economic, political, and cultural conditions. The model includes four main components: legal, organizational, resource-based, and educational-enlightenment.

The legal component encompasses constitutional and legislative norms as well as international legal acts that ensure gender equality. The organizational component covers governmental structures and civil society institutions that facilitate the implementation of state plans and programs in this area. The resource-based component provides financial and material conditions for the effective implementation of the policy, while the educational-enlightenment component focuses on overcoming stereotypes through the formation of a culture of gender equality. An analysis of international experiences in gender policy implementation demonstrates the importance of integrating a gender approach into all aspects of public administration. It has been determined that the implementation of the proposed model will enhance the effectiveness of gender equality policy in Ukraine, contribute to the harmonization of social relations, and ensure sustainable development.

As a result of the study, recommendations for improving each component of the mechanism have been proposed, as well as the necessity of applying an interdisciplinary approach to managing gender policy. The findings can be utilized to develop strategic programs aimed at achieving gender equality and fostering societal development based on justice and equality.

***Key words:** gender equality, international experience, gender policy, gender, effective approaches, European integration.*

Постановка проблеми. В Україні сформовано нормативно-правову базу, спрямовану на забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя. Законодавство регламентує ключові функції державних інституцій у сфері підтримки гендерної рівності, закріплюючи принципи недискримінації. Поряд із цим поступово посилюється роль громадянського суспільства у реалізації гендерної політики. Зростає кількість громадських організацій, які на добровільних засадах активно долучаються до виконання завдань у цій сфері, сприяючи гармонізації гендерних відносин.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідження окремих аспектів гендерної рівності активно проводяться у різних галузях суспільних наук. Економісти (Г. Герасименко, І. Суліма) акцентували увагу на економічних факторах впливу, тоді як фахівці з державного управління (В. Грицяк, Г. Даудова, Н. Ковалішина) досліджували адміністративні механізми забезпечення рівності. Питання оптимізації інституційного механізму реалізації гендерної політики вивчали такі українські вчені, як І. Грицай, В. Перевізнюк, Л. Наливайко, К. Несторова та інші. Проте попри значний науковий доробок, ефективний комплексний механізм, здатний інтегрувати всі аспекти

гендерної політики, в Україні досі не сформовано.

Постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні основних напрямів створення цілісного, комплексного механізму реалізації державної гендерної політики, який враховує сучасні соціальні, економічні, політичні та культурні умови.

Виклад основного матеріалу. Для вивчення гендерних відносин у суспільстві доцільно застосовувати міждисциплінарний підхід, який охоплює чотири ключові сфери: політику, економіку, сім'ю та культуру. Такий підхід дозволяє забезпечити системне бачення взаємодії різних суспільних інститутів і механізмів, що формують основи гендерної політики [2, 4]. Українська державна політика спрямована на досягнення рівності між чоловіками та жінками шляхом ліквідації всіх форм дискримінації. Основними завданнями є створення соціальних передумов для реалізації гендерної рівності, подолання стереотипів і розширення доступу жінок і чоловіків до всіх сфер суспільного життя [1, 3].

Міжнародний досвід демонструє, що комплексний підхід є ключовим у досягненні гендерної рівності. У багатьох країнах функціонують спеціалізовані урядові та парламентські структури, що займаються моніторингом виконання законів і сприяють дотриманню принципів недискримінації. Такі органи здійснюють контроль за реалізацією гендерної політики, забезпечуючи інтеграцію гендерного підходу в усі аспекти державного управління.

Для створення комплексного механізму гендерної політики держави необхідно врахувати чотири ключові компоненти: правовий компонент, організаційний компонент, ресурсний компонент, освітньо-просвітницький компонент: 1. Правова складова охоплює Конституцію, чинне національне законодавство, а також сукупність правових норм, закріплених у міжнародно-правових актах, які визначають принцип рівності жінок і чоловіків. Ця складова забезпечує збалансоване гендерне представництво в органах влади та управління, а також регулює практику впровадження відповідних нормативних положень. 2. Організаційна складова передбачає функціонування системи органів державної влади, відповідальних за розробку та реалізацію державних планів і законодавчих актів у різних сферах суспільного життя, які безпосередньо впливають на забезпечення гендерної рівності та поліпшення становища жінок. 3. Ресурсна складова включає забезпечення необхідних фінансових та матеріальних ресурсів для ефективного реалізації політики гендерної рівності, що є важливою умовою для досягнення поставлених цілей. 4. Освітньо-просвітницький компонент є невід'ємним елементом загального механізму, спрямованого на подолання історично усталених гендерних стереотипів. Цей компонент вимагає впровадження обов'язкових стандартів гендерного виховання, які забезпечують формування культури рівності та сприяють трансформації суспільних уявлень.

У сукупності зазначені компоненти утворюють інституційний меха-

нізм побудови гендерної рівності та забезпечення гендерної рівності в країні та суспільстві. Узгоджена взаємодія цих компонентів формує інституційний механізм забезпечення гендерної рівності, який сприяє її впровадженню на рівні держави та суспільства. Запропонована авторська модель структури комплексного механізму гендерної рівності надає можливість системного аналізу взаємозв'язків та взаємозалежностей між його складовими, що дозволяє розробляти прогностичні моделі гендерного розвитку суспільства.

Окрім цього, кожен з компонентів механізму виступає об'єктивним критерієм для оцінювання ефективності реалізації державної політики у сфері гендерної рівності, забезпечуючи комплексний підхід до її моніторингу та вдосконалення.

Однією з ключових складових механізму реалізації гендерної політики є правовий компонент, який охоплює комплекс правових норм, закріплених у конституціях, поточному національному законодавстві та міжнародно-правових актах. Ці норми встановлюють принцип рівноправності жінок і чоловіків, забезпечують гендерно збалансоване представництво в органах державної влади та управління, а також регламентують практичні аспекти їх реалізації.

Сутність основних елементів правового компонента можна розкрити через характеристику його основних складових:

1. Формування і розвиток правової бази гендерної рівності. Забезпечення рівноправності потребує систематичного вдосконалення чинного законодавства та розробки нових нормативно-правових актів, що відповідають сучасним викликам і міжнародним стандартам.

2. Дотримання принципів міжнародного права. Послідовна імплементація загальновідомих норм і зобов'язань, передбачених міжнародними документами, сприяє інтеграції найкращих практик у національну правову систему.

3. Розробка законодавчих ініціатив. Створення нових законів, спрямованих на усунення гендерної диспропорції, зокрема в політичній, соціальній та економічній сферах, є важливим кроком до забезпечення справедливості та недискримінації.

1. Гендерна експертиза нормативних актів. Застосування механізму оцінювання законодавчих ініціатив з точки зору їх впливу на дотримання гендерного балансу дозволяє мінімізувати ризики дискримінаційних практик.

4. Створення умов для просування жінок. Впровадження спеціальних заходів, що сприяють розширенню участі жінок у процесах прийняття рішень, включаючи представництво на всіх рівнях державної влади.

5. Забезпечення гендерної рівності у виборчій системі. Політичні партії та виборчі інститути повинні сприяти висуненню жінок як кандидатів на виборах, забезпечуючи їхню рівну участь у політичному житті.

6. Інтеграція гендерного підходу в державні програми. Включення заходів із забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків у державні програми розвитку соціальної сфери сприяє сталому гендерному розвитку.

У зв'язку з цим, правовий компонент забезпечує нормативну основу для побудови ефективної гендерної політики, яка інтегрує міжнародні стандарти з національними потребами та враховує специфіку соціально-економічного розвитку країни.

Організаційна складова є однією з ключових частин комплексного механізму реалізації гендерної політики, оскільки вона забезпечує інституційну основу для розробки та впровадження державних заходів у цій сфері. Її основними елементами є:

2. Система спеціалізованих органів державної влади. До цієї категорії належать міністерства, відомства, агентства та інші органи, які безпосередньо займаються розробкою і реалізацією гендерної політики. Вони забезпечують інтеграцію гендерного підходу у всі сфери державного управління, контролюють виконання національних і міжнародних зобов'язань та розробляють рекомендації щодо усунення гендерної нерівності.

3. Координаційні органи. Спеціалізовані координаційні структури, такі як ради чи комітети при уряді, спрямовані на узгодження дій між різними відомствами та рівнями влади. Їхнє завдання полягає у створенні єдиного підходу до впровадження гендерної політики та моніторингу її ефективності.

4. Регіональні та місцеві органи влади. Впровадження гендерної політики на регіональному та місцевому рівнях є невід'ємною частиною організаційної складової. Ці органи адаптують національну політику до місцевих умов, сприяють активному залученню громадськості до процесів ухвалення рішень та реалізують конкретні заходи на місцевому рівні.

5. Співпраця з громадянським суспільством. Залучення неурядових організацій, громадських об'єднань та активістських груп сприяє ширшому охопленню суспільних потреб і підвищує ефективність реалізації гендерної політики. Вони виступають посередниками між владою і суспільством, забезпечуючи зворотний зв'язок і моніторинг стану гендерної рівності.

6. Розробка і впровадження державних програм та стратегій. Організаційна складова передбачає створення довгострокових стратегій та програм, які визначають пріоритети та заходи для досягнення гендерної рівності. Такі документи мають враховувати актуальні виклики та потреби, а також передбачати чіткі механізми фінансування та моніторингу.

7. Забезпечення підзвітності та прозорості. Інститути, відповідальні за реалізацію гендерної політики, мають діяти на засадах прозорості, звітувати перед громадськістю та забезпечувати доступ до інформації про реалізацію гендерних ініціатив.

8. Впровадження гендерного підходу в усі сфери державного управ-

ління. Забезпечення гендерної чутливості у процесі прийняття рішень, розробки політик та розподілу ресурсів сприяє системному вирішенню питань нерівності.

Зважаючи на це, організаційна складова виконує функцію об'єднання зусиль державних та недержавних структур у напрямі створення дієвої системи забезпечення гендерної рівності. Її елементи формують основу для інтеграції гендерної політики на всіх рівнях управління та забезпечують сталий розвиток суспільства з урахуванням гендерних потреб і пріоритетів.

Ресурсний компонент є критично важливим елементом механізму реалізації політики гендерної рівності, оскільки без належного фінансового та матеріального забезпечення досягнення стратегічних цілей у цій сфері стає неможливим. Ефективність реалізації політики гендерної рівності значною мірою залежить від наявності та раціонального використання ресурсів. Основними елементами ресурсного компонента є:

1. Фінансове забезпечення. Виділення достатнього обсягу бюджетних коштів на реалізацію програм і заходів, спрямованих на забезпечення гендерної рівності, є основою цього компонента. Це включає: державне фінансування гендерних програм на національному та регіональному рівнях; цільові субвенції для місцевих органів влади на реалізацію проектів із гендерної рівності; грантові програми для підтримки діяльності громадських організацій у сфері гендерної політики; мобілізацію міжнародної фінансової підтримки від донорських організацій та фондів.

2. Матеріально-технічна база. Забезпечення установ, відповідальних за впровадження гендерної політики, необхідними матеріальними ресурсами, включаючи: сучасні офісні приміщення та технічне обладнання; доступ до інформаційних технологій, які дозволяють проводити моніторинг і оцінку ефективності реалізації політики; створення інформаційних платформ і баз даних для забезпечення прозорості і підвищення ефективності діяльності.

3. Ресурси для освітньо-просвітницької діяльності. Розвиток знань і компетенцій населення у сфері гендерної рівності є важливою складовою. Це включає: фінансування тренінгів, семінарів і конференцій для посадових осіб, громадських активістів і працівників ключових секторів; підтримку програм гендерної освіти у навчальних закладах; створення просвітницьких матеріалів, соціальної реклами та інших комунікаційних продуктів.

4. Механізми залучення приватного сектору. Інтеграція зусиль приватного бізнесу у фінансування гендерно спрямованих ініціатив, наприклад: створення партнерств між державними установами та приватними компаніями для реалізації соціальних проектів; мотивація бізнесу через податкові стимули для фінансування заходів із підтримки гендерної рівності.

5. Моніторинг і звітність у сфері використання ресурсів. Забезпечення прозорості використання фінансових і матеріальних ресурсів є важливим для підвищення довіри громадськості та міжнародних партнерів. Еле-

менти моніторингу включають: впровадження механізмів аудиту ресурсів, виділених на гендерні програми; регулярне оприлюднення звітів про використання бюджетних коштів; оцінку впливу виділених ресурсів на досягнення цілей гендерної рівності.

6. Інвестиції у довгострокові проекти. Підтримка сталого розвитку політики гендерної рівності потребує фінансування інноваційних і довгострокових ініціатив, таких як: створення дослідницьких центрів і лабораторій, що займаються гендерною проблематикою; розвиток інформаційних технологій для покращення доступу до послуг і ресурсів, спрямованих на досягнення гендерної рівності.

Отже, ресурсний компонент механізму реалізації гендерної політики забезпечує необхідну матеріальну і фінансову базу для досягнення рівності прав і можливостей між чоловіками та жінками. Його ефективність залежить від належного планування, управління ресурсами, їх цільового використання, а також прозорості і підзвітності у процесі реалізації державної гендерної політики.

Освітньо-просвітницький компонент механізму реалізації гендерної політики відіграє важливу роль у формуванні суспільної свідомості, спрямованої на подолання гендерних стереотипів та забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків. Цей компонент включає низку ключових елементів, які спрямовані на підвищення рівня обізнаності населення та професійної підготовки спеціалістів у сфері гендерної політики:

1. Впровадження гендерної освіти. Формування системи навчальних програм, спрямованих на підвищення рівня знань про гендерну рівність серед різних категорій населення. Це включає: розробку та інтеграцію гендерно орієнтованих навчальних курсів у шкільну, середню спеціальну та вищу освіту; створення програм підвищення кваліфікації для працівників державного управління, правоохоронних органів, освітян, медиків та інших фахівців, які безпосередньо впливають на реалізацію гендерної політики.

2. Організація інформаційно-просвітницьких кампаній. Проведення національних та регіональних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності суспільства щодо важливості гендерної рівності. Основні заходи включають: поширення соціальної реклами, присвяченої питанням рівності та недискримінації; проведення конференцій, семінарів і круглих столів за участю представників громадянського суспільства, державних органів і міжнародних організацій; використання сучасних медіа та цифрових платформ для популяризації гендерної рівності серед молоді.

3. Проведення наукових досліджень і гендерних аудитів. Оцінка існуючого стану гендерної рівності через наукові дослідження, що включають: соціологічні опитування та моніторинг суспільних уявлень щодо гендерної рівності; аналіз ефективності впроваджених політик та вивчення їхнього впли-

ву на різні соціальні групи; впровадження гендерних аудитів у державних і приватних організаціях для виявлення дискримінаційних практик.

4. Підготовка гендерних експертів. Створення системи підготовки та сертифікації спеціалістів із питань гендерної рівності, які здатні впроваджувати гендерно орієнтований підхід у своїй професійній діяльності. Основними напрямками є: навчання методології проведення гендерного аналізу і розробки політик; формування компетенцій для здійснення моніторингу та оцінки впровадження гендерної політики.

5. Створення освітніх матеріалів. Розробка та поширення спеціалізованих навчальних і методичних матеріалів, що сприяють формуванню гендерної чутливості у навчальних закладах та інших установах. Це включає: посібники та підручники з гендерної тематики; цифрові ресурси, такі як вебіари, онлайн-курси та інтерактивні платформи; видання аналітичних і наукових праць, присвячених гендерним питанням.

6. Залучення громадянського суспільства. Важливу роль у реалізації освітньо-просвітницького компонента відіграють неурядові організації, які здійснюють: адвокацію гендерної рівності серед широких верств населення; організацію тренінгів і семінарів для цільових аудиторій, включаючи молодь, представників бізнесу та політичних партій; моніторинг ефективності освітньо-просвітницьких заходів і адаптацію їх до потреб суспільства.

7. Інтеграція гендерної проблематики в медіапростір. Залучення медіа до висвітлення питань гендерної рівності та подолання стереотипів. Це передбачає: створення тематичних телепрограм, подкастів та інших медіапроектів; підготовку журналістів з урахуванням гендерної чутливості; боротьбу з дискримінаційним контентом у ЗМІ та соціальних мережах.

Таким чином, освітньо-просвітницький компонент є не лише засобом подолання гендерних стереотипів, але й інструментом формування нової суспільної культури, що ґрунтується на принципах рівності, взаємоповаги та недискримінації. Його системна реалізація забезпечує стійку основу для довготривалого позитивного впливу на суспільні відносини та державну політику.

Зважаючи на все вищезазначене, інтеграція всіх компонентів дозволяє сформувати ефективну систему реалізації гендерної політики, яка сприятиме усуненню дискримінації, збалансованому представленню чоловіків і жінок у владних структурах та соціальному розвитку країни.

Висновки. Підсумовуючи відзначимо, що запропонована модель комплексного механізму реалізації гендерної політики держави складається з правового, організаційного, ресурсного та освітньо-просвітницького компонентів. Інтеграція цих компонентів забезпечить сталий розвиток суспільства та підвищення ефективності державної політики у сфері гендерної рівності. Така модель може стати основою для формування прогнозних сценаріїв розвитку гендерної політики в Україні та оцінки її ефективності. Удосконален-

ня кожного з компонентів сприятиме гармонізації суспільних відносин, забезпечуючи рівні права та можливості для всіх громадян. Застосування міждисциплінарного підходу дозволить сформувати системний механізм управління гендерною політикою та забезпечити сталий розвиток суспільства.

Список використаних джерел:

1. Гендерна рівність. IFES Ukraine. URL: <https://ifesukraine.org/what-we-do/genderna-rivnist/>
2. Грицай І. О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. Київ: «Хай-Тек Прес», 2018. 560 с.
3. Наливайко Л.Р., Несторова К.Ю. Проблеми правового статусу жінок, що несуть військову службу в Україні, в аспекті гендеризації. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С. 123–127.
4. Перевізник В.М. Роль і місце гендерного ресурсу в системі державної політики. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. Випуск 21/2021 м. Одеса. С.19-22.
5. Пищуліна О. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті Європейської стратегії України. Центр Разумкова. К.: «Заповіт», 2016. 244 с.
6. Пірлік А. Поліпшення становища жінок в системі Організації Об'єднаних Націй. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. № 98. С. 115–118.

References:

1. Henderna rivnist [Gender equality]. IFES Ukraine. URL: <https://ifesukraine.org/what-we-do/genderna-rivnist/>
2. Hrytsaj, I. O. Mekhanizm zabezpechennia pryntsypu hendernoї rivnosti: teoriia ta praktyka: monohrafiia. [The mechanism of ensuring the principle of gender equality: theory and practice: monograph]. Kyiv: «Khaj-Tek Pres».2018. 560 p.
3. Nalyvaiko, L.R., Nestorova K.Iu. Problemy pravovoho statusu zhinok, shcho nesut viiskovu sluzhbu v Ukraini, v aspekti henderyzatsii [Problems of the legal status of women serving in military service in Ukraine in the aspect of generalization]. *Pravo i suspilstvo*. 2018. No 1. pp. 123–127.
4. Pereviznyk, V. M. Rol' i mistse gendernoho resursu v systemi derzhavnoi polityky [The role and place of the gender resource in the state policy system]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*. Vypusk 21/2021 m. Odesa. pp.19-22.
5. Pirlik, A. Polipshennia stanovyscha zhinok v systemi Orhanizatsii Obiednanykh Natsii [Improving the status of women in the United Nations system]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. 2011. No 98. pp. 115–118.
6. Pyschulina, O. Henderna rivnist i rozvytok: pohliad u konteksti Yevropeiskoi stratehii Ukrainy [Gender equality and development: a view in the context of the European Strategy for Ukraine]. Tsentr Razumkova. K.: «Zapovit», 2016. 244 p.